PAPER - 6

MT

2018 .... 1100 Seat No. | | | | | | |

MT - SANSKRIT COMPOSITE (SECOND OR THIRD LANGUAGE) - PRELIM - I PAPER -VI

Time : 2 Hours **(Pages 6)** **Marks : 40**

प्रथमः विभागः - गद्यम् ।

प्र.१ अ) गद्यांशं पठित्वा निर्दिष्टाः कृतीः कुरुत ।

१. अवबोधनम् । (केऽपि २ कृती कुरुत ।)

(i) उचितं कारणं चित्वा वाक्यं पुनर्लिखत । १

केचन जनाः कार्यालयेषु अधिकमूल्यं ददाति यतः .... ।

(ते स्वकार्यस्य सत्वरसिद्धिम् इच्छन्ति / ते अधिकमूल्येन जनसेवां कर्तुमिच्छन्ति)

(ii) पूर्णवाक्येन उत्तरं लिखत । १

केषां कृते कार्यसिद्धिः कष्टसाध्या भवति ?

(iii) वाक्यं पुनर्लिखित्वा सत्यं वा असत्यमिति लिखत । १

कस्यापि वस्तुनः उचितं मूल्यं दत्त्वैव क्रयणमुचितम् ।

जनकः - श्रुणु तर्हि । केवलं स्वार्थसिद्धये अनुष्ठितं विधिविरुद्धमाचरणं, नियमातिक्रमणं, निषिद्धाचरणं नाम अवैधाचारः ।

कुमारः - स्वकार्यस्य सत्वरसिद्ध्यर्थं केचन जनाः तेषु तेषु कार्यालयेष्वधिकमूल्यं ददति इति श्रुतं मया । किमेष अवैधाचारः ?

जनकः - अथ किम् । महानेष अपराधः । यतः तेन विधिभङ्ग भवति अवैधाचारेण भ्रष्टजनानां कार्यसिद्धिः भवति किन्तु तेन जनसामान्याः स्वाधिकारवञ्चिताः भवन्ति । कार्यसिद्ध्यर्थं वैधाचारः उचितः । अतः कस्यापि वस्तुनः निश्चितमूल्यं दत्त्वैव क्रयणमुचितम् ।

कुमारः - किन्तु भवत्सदृशानां केषांचिज्जनानामेव मतिरेषा । न्याय्यपथानुसारिणः सत्यमार्गगामिनः तु कार्यसिद्धिः नित्यमेव कष्टसाध्या भवति । अङ्गुलिमात्रगणनीयानां धीराणां न्याय्यमार्गानुसारेण किम् ?

जनकः - जात, पश्य एकोऽपि चन्द्रमाः तमो हन्ति विश्वं धवलयति च । एवमेव एकोऽपि सत्यगामी मनुजः समस्तं जनसमूहं प्रेरयति । न्याय्यपथगामिनः विरलाः जनाः समाजं परिवर्तयितुं समर्थाः । यथा दीपेनैकेन दीपमाला प्रज्ज्वाल्यते तथा एकस्य वैधाचारेण अन्ये जनाः वैधाचारिणः भवेयुः।

कुमारः - ज्ञातं मया, तात । अद्यप्रभृति वैधमार्गमेवानुसरामि ।

२. स्वमतप्रकटनम् । २

अवैधचारः नाम किम् ? अस्माकं जीवने तत् कथं हानिकारकम् इति माध्यमभाषया स्पष्टीकुरुत ।

प्र.१ ब) गद्यांशं पठित्वा निर्दिष्टाः कृतीः कुरुत ।

१. अवबोधनम् । (केऽपि २ कृती कुरुत ।)

(i) उचितं कारणं चित्वा वाक्यं पुनर्लिखत । १

१) पिरॅमिडरचनार्थं जगति विख्यातः देशः .... । (मिस्रः / रोमः / चीनः)

२) रिडिमर शब्दस्य अर्थः .... । (पुत्तलः / क्रुसाकारः / तारकः)

(ii) पूर्णवाक्येन उत्तरं लिखत । १

सप्तमम् आश्चर्यं कुत्र वर्तते ?

(iii) वाक्यं पुनर्लिखित्वा सत्यं वा असत्यमिति लिखत । १

शिंगहाउन-टी-नृपेण चिचेन् इट्झा नगरी निर्मिता ।

> प्रथमाश्चर्यं रोमनगरभूषणं कोलोसिअम् - फेव्हिन - अम्फीथिएटरम् एतद् अर्धवर्तुलाकारं प्रेक्षागृहं सम्राट्-व्हेस्पॅशियनमहोदयेन निर्मितम् । द्वितीयमाश्चर्यं नाम चीनदेशस्थिता मृत्पाषाणेष्टिकामयी विशाला भित्तिः । उत्तरकाष्ठास्थितशत्रोः रक्षणार्थं शिंगहाउन-टी-नृपेण निर्मितैषा । त्वं जानास्येव । यद् मिस्रदेशः पिरॅमिडरचनार्थं जगति विख्यातः । एतासु पिरॅमिडरचनासु गिझापिरॅमिडरचना सप्ताश्चर्येषु एकतमा । एतदभिमानास्पदं यद् चतुर्थाश्चर्यं भारतभूमावेव स्थितम् । शाहजहानसम्राजा स्वपत्नीस्मरणार्थं विनिर्मितमेतत् शिल्पं भारतीयस्थापत्यकलायाः अनुपमेयं प्रतीकम् । पौर्णिमायां रात्रौ चन्द्रज्योत्स्नाधवलितस्यैतस्य ताजमहालस्य शोभा अवर्णनीया केवलं स्वसंवेद्या च । पञ्चममाश्चर्यं नाम ब्राझिलदेशे 'रिओ-डि-जानिरोनगरसमीपे पर्वतस्थः ख्रिस्त-दि-रिडिमर' इति पुत्तलः । रिडिमर नाम तारकः एषः क्रुसाकारे विराजते । मेक्सिकोदेशे विराजमाना 'मायासंस्कृतेः प्रतीकरूपा 'चिचेन् इट्झा' नाम पुरातनी नगरी विश्वस्य षष्ठाश्चर्यम्। अपि ज्ञायते त्वया यद् मायासंस्कृतिरतिप्राचीना विकसिता चासीत् । जार्डनदेशस्था प्राचीना नगरी पेट्रा आश्चर्यगणेषु सप्तमा । रक्तसमुद्रमृतसमुद्रयोः मध्यप्रदेशे विकसितैषा नगरी महत्त्वपूर्णं व्यापारकेन्द्रमासीत्।

२. पृथक्करणम् । २

ताजमहालः

निर्माता	प्रयोजनम्	प्रतीकम्	शोभा

प्र.१ क) गद्यांशं पठित्वा निर्दिष्टाः कृतीः कुरुत ।

१. शब्दज्ञानम् । (केऽपि २ कृती कुरुत ।)

(i) समूहेतरपदं लिखत । १

१) कीर्तिः, ख्यातिः, स्तुतिः, प्रसिद्धिः

२) रुग्णः, रोगी, वैद्यः, व्याधिग्रस्तः

(ii) गद्यांशात् आगते विशेषणे चित्वा लिखत ।

.... सेवाभावः । .... आवाम् ।

(iii) गद्यांशात् चित्वा द्वे पूर्वकालवाचक-धातुसाधित-ल्यबन्त-अव्यये चित्वा लिखत । १

अथ अपरेद्युः उभौ तौ नागार्जुनं प्रति आगतवन्तौ । तदा तयोरेकः उक्तवान्, ''महाशय, अहं रसायनं कृत्वा आनीतवान् । पश्यतु भवानिति ।'' द्वितीयं शान्तचेतसं दृष्ट्वा नागार्जुनेन पृष्टं, ''कथमिदानीम् अभाषमाणः तिष्ठसि ? किं त्वया नानीतं रसायनम्?'' तदाकर्ण्य स मन्दस्वरेण अगदत्, ''आचार्य, ह्यः गच्छन्तौ पथि आवामेकं रुग्णमपश्याव । तस्यावस्थां वीक्ष्य तं झटिति रुग्णालयं नेयमिति मत्वा अहं तं नीतवान् । तस्य समीपे स्थित्वा सेवां कृतवान्। अतः समयाभावाद् रसायनं निर्मातुं नाशक्नवमिति ।'' तस्य सेवाभावं ज्ञात्वा नागार्जुनस्तमेव द्वितीयं युवकं सहायकत्वेन स्वीकृतवान् । 'येन रसायनं न आनीतमपि तस्मै किमर्थं सहायकपदं दत्तम् ?' इति राज्ञा पृष्टे नागार्जुनोऽभणत्,''एतेन रोगिणः सेवा कृता, मानवता दर्शिता । सेवाभावेन विना कथं चिकित्सको भवेत् ? अतः अस्यैव नियुक्तिः मया कृता ।'' सेवाभावः परमगहनोऽतः स एव परीक्षणीयः इति यत् कथ्यते तद्यथार्थमेव ।

२. पृथक्करणम् ।

यथाक्रमं घटनाः लिखत । २

(i) द्वावपि युवकौ मार्गे रुग्णमपश्यताम् ।

(ii) द्वितीयं युवकं नागार्जुनेन सहायकत्वेन स्वीकृतवान् ।

(iii) प्रथमः युवकः रसायनं कृत्वा आनीतवान् ।

(iv) नागार्जुनः युवकाभ्याम् औषधं निर्मातुं कथितवान् ।

द्वितीयः विभागः - पद्यम् ।

प्र.२ अ) पद्यांशान् पठित्वा निर्दिष्टाः कृतीः कुरुत ।

१. पृथक्करणम् । स्वभावविशेषान् लिखित्वा जालचित्रं पूरयत । २

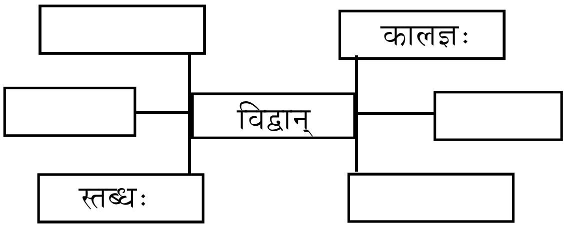

तिष्ठन्त्येते यथास्थानं नगा ह्येकनिकेतनाः ।
ते त्यजन्ति ततः स्थानं प्रतिलोम्यान्न वेतसः ।।१।।
वेतसो वेगमायातं दृष्ट्वा नमति नापरे ।
सरिद्वेगे व्यतिक्रान्ते स्थानमासाद्य तिष्ठति ।।२।।
कालज्ञः समयज्ञश्च सदा वश्यश्च नोद्धतः ।
अनुलोमस्तथास्तब्धस्तेन नाभ्येति वेतसः ।।३।।
एवमेव यदा विद्वान् मन्यतेऽतिबलं रिपुम् ।
संश्रयेद् वैतसीं वृत्तिमेतत् प्रज्ञानलक्षणम् ।।४।।

२. **शब्दज्ञानम् ।** १

मेलनं कुरुत ।

	अ	ब
(१)	द्रुमाः	सागरः ।
(२)	नदी	तीरः ।
(३)	समुद्रः	मत्तः ।
(४)	कूलम्	तटिनी ।
		वृक्षाः ।

प्र.२ ब) पद्यांशान् पठित्वा निर्दिष्टाः कृतीः कुरुत ।

ज्ञानतेजसो महान् निधिस्त्वं दयाघनस्त्वं तपोनिधिस्त्वम् ।
अनिशं शिष्यहितस्य चिन्तनं गुरुचरणाभ्यां सदा वन्दनम् ॥१॥
कुम्भकारस्त्वं मृत्तिका अहं मूर्तिकारस्त्वं पाषाणोऽहम् ।
तव हस्ताभ्यां मम निर्माणं कदापि मा भूत् ते विस्मरणम् ॥२॥
विख्यातनाम्नी खलु जोनदेवी सुमार्गमध्येऽस्ति तदीयमूर्तिः ।
अश्वाधिरूढा स्वकरे गृहीत्वा ध्वजं समुत्तोल्य विराजते सा ॥३॥
यस्यामनेका खलु सेतुबन्धैः विराजते सीनसरित्सुबद्धा ।
नदीं पुरी सापि नदी पुरीञ्च परस्परं भूषयतोऽत्र मन्ये ॥४॥

१. **अवबोधनम् ।**

पूर्णवाक्येन उत्तरत । के परस्परं भूषयतः? १

२. **तात्पर्यलेखनम् ।** २

प्रथमस्य तथा द्वितीय-श्लोकस्य आधारेण गुरुमहत्त्वं माध्यमभाषया स्पष्टीकुरुत ।

प्र.२ क) स्मरणम् ।

सुभाषितं शुद्धं पूर्णं च लिखत । (केवलं १ श्लोकः लेखनीयः ।) २

(i) साम्नैव .... पटोलेन ॥

(ii) अद्रोहः .... प्रशस्यते ॥

प्र.२ ड) श्लोकांशान् मेलयत । २

(i)	पात्रापात्रविवेको हि	१) मृदुना कूर्चकेन च ।
(ii)	एकैकं घर्षयेद्दन्तं	२) वासरान्ते पिबेत् पयः।
(iii)	भोजनान्ते पिबेत्तक्रं	३) निरम्बुपानाच्च स एव दोषः।
(iv)	अत्यम्बुपानान्न विपच्यतेऽन्नं	४) धेनुपन्नगयोरिव ।
		५) दन्तमांसान्यबाधयन् ।

तृतीयः विभागः - व्याकरणम् ।

प्र.३ यथानिर्देशं कृतीः कुरुत । (केवलं ५ उपप्रश्नाः लेखनीयाः ।) २

अ) नाम/सर्वनामपदानां पृथक्करणम् । (केऽपि ४ पर्यायाः लेखनीयाः ।)

	पञ्चमी एकवचन	सप्तमी बहुवचन	प्रथमा एकवचन
नाम			
सर्वनाम			

(तेषु, निवासी, भवत्याः, कार्यालयेषु, सर्वम्, वस्तुनः)

आ) क्रियापदानां पृथक्करणम् । (केऽपि ४ पर्यायाः लेखनीयाः ।) २

द्वितीयः भविष्यकालः	परोक्षः भूतकालः	प्रथमः भूतकालः	वर्तमानकालः	आज्ञार्थः	विध्यर्थः

(दास्ये, जानते, समजायत, ययौ, भुञ्जीरन्, गृह्णातु)

इ) समासाः । कोष्ठकपूर्तिं कुरुत । (केऽपि ४ पर्यायाः लेखनीयाः ।) २

	समस्तपदम्	**विग्रहः**	**नाम**
(i)	करुणार्द्रः	करुणया आर्द्रः ।	....
(ii)	निषिद्धाचरणम्	.... ।	कर्मधारय समास ।
(iii)	अवर्णनीया	न वर्णनीया ।	....
(iv)	विहारार्थम्	.... ।	चतुर्थी तत्पुरुष समास ।
(v)	पात्रापात्रम्	पात्रं च अपात्रं च एतयोः समाहारः ।	....
(vi)	स्वार्थसिद्धये	.... ।	षष्ठी तत्पुरुष समास ।

ई) उपपदविभक्तिः । २

उचितं पर्यायं चित्वा वाक्यं पुनर्लिखत । (केऽपि ४ पर्यायाः लेखनीयाः ।)

(i) उचितं .... विना पापान्मुक्तिरशक्या । (प्रायश्चित्तम् / प्रायश्चित्तेन / प्रायश्चित्तात्)

(ii) .... प्रविश्य अर्जुनः तत्रैव स्थितः । (कोटरेण / कोटरं / कोटराः)

(iii) .... उपरि मर्कटाः उपविशन्ति । (वृक्षस्य / वृक्षे / वृक्षम्)

(iv) सेन्ट्-चेपलम् इति आराधनमन्दिरं .... समीपे अस्ति ।
(न्यायप्रासादं / न्यायप्रासादस्य / न्यायप्रासादात्)

(v) यात्री .... प्राप्य गङ्गातीरे आटत् । (काशी / काशीं / काश्यां)

(vi) .... मा कुरु । (शोकं / शोकेन / शोकात्)

उ) सन्धिं / सन्धिविग्रहं कुरुत । (केऽपि ४ पर्यायाः लेखनीयाः ।) २

(i) .... = उभौ + अपि ।

(ii) अस्यैव = ... + एव।

(iii) नावलोकितम् = न + ... ।

(iv) कृतेऽपि = ... + अपि ।

(v) मुहुर्मुहुर्वारि = मुहुः + ... + वारि ।

(vi) मूर्तिकारस्त्वम् = ... + त्वम् ।

ऊ) सङ्ख्यावाचकविशेषणानि । रिक्तस्थानपूर्तिः । (केऽपि ४ पर्यायाः लेखनीयाः ।) २

(i) संवत्सरे .... अयने स्तः । (2)

(ii) मम जन्मदिवसे मातामही .... पक्वान्नानि करोति । (5)

(iii) कालिदासेन .... नाटकानि लिखितानि । (3)

(iv) श्रीकृष्णः देवक्याः .... अपत्यम् । (8th)

(v) मया .... अपि विदेशयात्रा न कृता । (once)

(vi) सप्ताहस्य .... अहं मन्दिरं गच्छामि । (thrice)

चतुर्थः विभागः - लेखनकौशल्यम् ।

प्र.४ अधोनिर्दिष्टे कृती कुरुत ।

अ) वाक्यनिर्माणम् ।

कोष्ठकतः शब्दान् चित्वा अर्थसङ्गतानि ४ वाक्यानि लिखत । ४

मधुमक्षिकाः	मधु	भ्रमन्ति ।
वानराः	पुष्पात् पुष्पं	खादन्ति ।
भ्रमराः	फलानि	कूर्दन्ति ।
भल्लूकाः	वृक्षात् वृक्षं	सञ्चिन्वन्ति ।

आ) परिच्छेदपूर्तिः । ४

मञ्जूषातः उचितान् शब्दान् चित्वा रिक्तस्थानानि पूरयित्वा परिच्छेदं पुनर्लिखत ।

अधुना सर्वत्र सन्तगाडगेबाबा - नागरी स्वच्छताभियानस्य .... भवति । एतद् अभियानं तु अतीव उपयुक्तम् । स्वच्छतायाः महत्त्वं तु सर्वे जानन्ति । किन्तु न केवलं स्वगृहस्य स्वच्छता अपि तु परिसरस्य स्वच्छतात्र .... । सुहृदः, अत्र एकत्रीभूय वयं सर्वे अस्मिन् अभियाने सहभागिनः भवेम तथा तस्य लाभार्थिनः अपि भवेम। एकस्मिन् दिने किमपि .... जायते । किन्तु सर्वत्र .... अल्पसमूहैः अङ्गीकृतं स्वच्छताभियानं शनैः शनैः सफलीभवेत् ।

(परिवर्तनम्, अभिप्रेता, विविधैः, प्रसारः)

Best of Luck